

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดีและวรรณกรรม ๔

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

นางจรรยาวรรณ ศรีฉายา

ศศ.บ. (ภาษาไทย) เกียรตินิยม,
ศศ.ม. (ภาษาไทย)

ผู้ตรวจ

ผศ.ณัฐา วิพลชัย

กศ.บ. (ภาษาไทย) เกียรตินิยม,
ศศ.ม. (จารึกภาษาไทย)

ดร.ทรงภพ ชุมนทรุส

ศศ.บ. (ภาษาไทย),
ศศ.ม. (ภาษาไทย), ศศ.ด. (ภาษาไทย)

พ.ท. ชายชาญ ช่างสุวรรณ

อ.บ. (ภาษาไทย),
ศษ.ม. (หลักสูตรและวิธีการสอนภาษาไทย)

บรรณาธิการ

นายพิชชธร ปะทะวัง

ศศ.บ. (ภาษาไทย) เกียรตินิยม,
ศศ.ม. (ภาษาไทย)

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๔

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-07-2203-7

บริษัท คูรูมีเดีย จำกัด
KURU MEDIA CO., LTD.

จัดพิมพ์โดย บริษัท คูรูมีเดีย จำกัด

๘๗/๑๒๙ ถนนเทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๙๔๔ ๔๘๑๘ โทรสาร ๐ ๒๙๔๐ ๒๙๒๓

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท คูรูมีเดีย จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย **วรรณคดีและวรรณกรรม ๔** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เรียบเรียงตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

เนื้อหาของหนังสือเรียนเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๔ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย **การอ่านวรรณคดี มนัสการมาตาปิตุคุณและมนัสการอาจารย์คุณ บทละครเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกูหนิง นิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐ นิราศนรินทร์ หัวใจชายหนุ่ม ดันทางฝรั่งเศส มงคลสูตรคำฉันท์ และมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก**

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย **วรรณคดีและวรรณกรรม ๔** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มนี้ จะอำนวยความสะดวกต่อผู้สอนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ และบรรลุเป้าหมายของหลักสูตร

ฝ่ายวิชาการ บริษัท คูรูมีเดีย จำกัด

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้	การอ่านวรรณคดี	๑
	✦ จุดมุ่งหมายในการอ่านวรรณคดี	๒
	✦ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้าใจวรรณคดีของผู้อ่าน	๓
	✦ การวิจักษ์และวิจารณ์วรรณคดี	๕
หน่วยการเรียนรู้	นมัสการมาตาปิตุคุณและนมัสการอาจารย์คุณ	๗
	✦ ความเป็นมาของนมัสการมาตาปิตุคุณและนมัสการอาจารย์คุณ	๘
	✦ ประวัติผู้แต่ง	๘
	✦ ลักษณะคำประพันธ์	๙
	✦ เรื่องย่อ	๙
	✦ เนื้อหา	๑๐
	✦ วิเคราะห์คุณค่าของนมัสการมาตาปิตุคุณและนมัสการอาจารย์คุณ	๑๑
หน่วยการเรียนรู้	บทละครเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกูหนิง	๑๕
	✦ ความเป็นมาของบทละครเรื่องอิเหนาตอนศึกกะหมังกูหนิง	๑๖
	✦ ประวัติผู้แต่ง	๑๗
	✦ ลักษณะคำประพันธ์	๑๘
	✦ เรื่องย่อ	๑๙
	✦ เนื้อหา	๒๑
	✦ วิเคราะห์คุณค่าของบทละครเรื่องอิเหนาตอนศึกกะหมังกูหนิง	๕๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔	นิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐	๖๕
	✦ ความเป็นมาของนิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐	๖๖
	✦ ประวัติผู้แต่ง	๖๗
	✦ ลักษณะคำประพันธ์	๖๗
	✦ เรื่องย่อ	๖๘
	✦ เนื้อหา	๗๐
	✦ วิเคราะห์คุณค่าของนิทานเวตาล เรื่องที่ ๑๐	๗๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕	นิราศนรินทร์	๗๖
	✦ ความเป็นมาของนิราศนรินทร์	๗๗
	✦ ประวัติผู้แต่ง	๗๗
	✦ ลักษณะคำประพันธ์	๗๗
	✦ เรื่องย่อ	๗๘
	✦ เนื้อหา	๗๙
	✦ วิเคราะห์คุณค่าของนิราศนรินทร์	๘๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖	หัวใจชายหนุ่ม	๙๔
	✦ ความเป็นมาของหัวใจชายหนุ่ม	๙๕
	✦ ประวัติผู้แต่ง	๙๕
	✦ ลักษณะคำประพันธ์	๙๖
	✦ เรื่องย่อ	๙๖
	✦ เนื้อหา	๙๗
	✦ วิเคราะห์คุณค่าของหัวใจชายหนุ่ม	๑๑๔

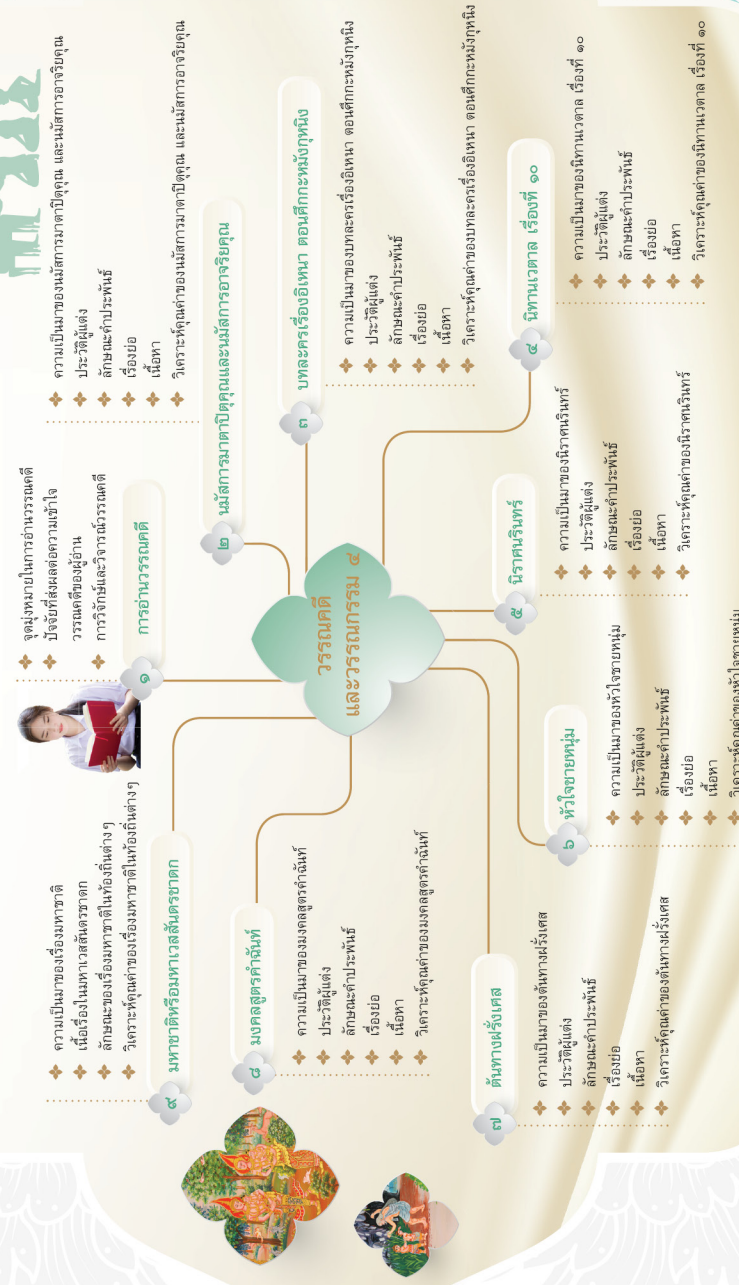
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗	ต้นทางฝรั่งเศส	๑๒๐
	✦ ความเป็นมาของต้นทางฝรั่งเศส	๑๒๑
	✦ ประวัติผู้แต่ง	๑๒๑
	✦ ลักษณะคำประพันธ์	๑๒๑
	✦ เรื่องย่อ	๑๒๕
	✦ เนื้อหา	๑๒๖
	✦ วิเคราะห์คุณค่าของต้นทางฝรั่งเศส	๑๓๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘	มงคลสูตรคำฉันท์	๑๓๖
	✦ ความเป็นมาของมงคลสูตรคำฉันท์	๑๓๗
	✦ ประวัติผู้แต่ง	๑๓๗
	✦ ลักษณะคำประพันธ์	๑๓๘
	✦ เรื่องย่อ	๑๓๙
	✦ เนื้อหา	๑๔๑
	✦ วิเคราะห์คุณค่าของมงคลสูตรคำฉันท์	๑๔๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๙	มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก	๑๕๖
	✦ ความเป็นมาของเรื่องมหาชาติ	๑๕๗
	✦ เนื้อเรื่องในมหาเวสสันดรชาดก	๑๕๘
	✦ ลักษณะของเรื่องมหาชาติในท้องถิ่นต่างๆ	๑๖๘
	✦ วิเคราะห์คุณค่าของเรื่องมหาชาติในท้องถิ่นต่างๆ	๑๗๓

บรรณานุกรม	๑๗๕
------------	-----

แผนภาพแสดงสาระการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่

การอ่านวรรณคดี

สาระที่ ๕ วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท ๕.๑ เข้าใจและแสดงความคิดเห็นวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

ตัวชี้วัด

- วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น (ม.๔-๖/๑)
- วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดี เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต (ม.๔-๖/๒)
- วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณคดีและวรรณกรรมในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (ม.๔-๖/๓)
- สังเคราะห์ข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (ม.๔-๖/๔)

แนวคิด

จุดมุ่งหมายสำคัญในการอ่านวรรณคดี คือ การอ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต และการอ่านเพื่อรับสุนทรียรส โดยมีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเข้าใจวรรณคดีของผู้อ่าน ๓ ประการ ได้แก่ ประสบการณ์ความสามารถทางภาษา และเจตคติ ทั้งนี้การอ่านวรรณคดีในเบื้องต้นผู้อ่านควรปฏิบัติ ๒ ลักษณะ คือ การรู้จักวรรณคดี และการวิจารณ์วรรณคดี

สาระการเรียนรู้

- จุดมุ่งหมายในการอ่านวรรณคดี
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้าใจวรรณคดีของผู้อ่าน
- การรู้จักและวิจารณ์วรรณคดี

จุดมุ่งหมายในการอ่านวรรณคดี

ในการอ่านวรรณคดี ผู้อ่านแต่ละคนจะมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายสำคัญที่ไม่ควรละเลยในการอ่านวรรณคดี คือ การอ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต และการอ่านเพื่อรับสุนทรียรส

๑

การอ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต

วรรณคดีหลายเรื่องได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นท่ามกลางสิ่งแวดล้อมหรือสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ผู้แต่งหรือกวีมักถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือสภาพสังคมและวัฒนธรรมในสังคมและยุคสมัยของตน อันเป็นประสบการณ์ที่เป็นส่วนร่วมกับคนร่วมสมัยไว้ในวรรณคดีเรื่องหนึ่งๆ ดังที่ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้กล่าวไว้ว่า

“...กวีถึงจะคนเดียวก็เปรียบเหมือนสามคน คือ นอกจากเป็นนักประพันธ์ ช่างแต่งหนังสือแล้ว ยังเป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้นสมัยนั้น และเป็นพลเมืองอีกด้วย เนื่องจากเหตุนี้ นอกจากจะต้องสังวรในอาชีพประพันธ์ของคนในฐานะที่เป็นกวีแล้ว ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของคนสมัยนั้น ก็ย่อมจะทำเอาหูไปนาเอาตาไปไร่ เสียกับเหตุการณ์ที่ตนเห็นตำตาประจักษ์อยู่แก่ใจหาได้ไม่ และในฐานะที่เป็นพลเมืองอีกเล่า ก็จำต้องใส่ใจในเหตุการณ์บ้านเมือง ความเคลื่อนไหวของประชาชาติ ตลอดจนของชนและอาชีพที่ตนเป็นหน่วยหนึ่งอีกด้วย...”

เนื่องจากวรรณคดีเป็นแหล่งรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพสังคม วัฒนธรรม และประสบการณ์อันหลากหลายของผู้แต่ง ดังนั้นการอ่านวรรณคดีจึงย่อมเป็นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของผู้อ่าน โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ตรง เพราะบางเรื่องในวรรณคดีผู้อ่านอาจไม่ได้มีโอกาสประสบพบเจอเลย

๒๒

การอ่านเพื่อรับสุนทรียรส

วรรณคดี คืองานเขียนที่อุดมด้วยวรรณศิลป์หรือศิลปะในการแต่งหนังสือ ซึ่งมุ่งให้เกิดความไพเราะหรือความงามผ่านภาษาขึ้นในใจของผู้อ่าน หรือเรียกว่า “สุนทรียรส” ดังนั้น การอ่านเพื่อรับสุนทรียรส จึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการอ่านวรรณคดี ด้วยเป็นธรรมชาติของตัวบทและเป็นคุณค่าที่แท้จริงประการหนึ่งของวรรณคดี ดังที่ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้กล่าวไว้ว่า

“ตามคติในวรรณคดีไทย ถือกันว่าวรรณคดี คือบทประพันธ์ที่ไพเราะเพราะพริ้ง แม้จะให้ความสำคัญแก่นื้อเรื่องราว ต้องทำให้สนุกเพลิดเพลินและเร้าความรู้สึกต่าง ๆ ที่เรียกกันว่า กินใจด้วย ก็ต้องมีความงดงามทั้งในเชิงกาพย์-กลอนและในการเลือกสรรด้านของชีวิตที่นำมาเสนอ”

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้าใจวรรณคดีของผู้อ่าน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้าใจวรรณคดีของผู้อ่าน พอจะสรุปได้ ๓ ประการสำคัญ ดังนี้

๑

ประสบการณ์

วรรณคดีสร้างสรรค์ขึ้นจากประสบการณ์ของผู้แต่งแต่ละคน ผู้อ่านที่มีประสบการณ์ เช่นเดียวกับผู้แต่ง ย่อมเข้าใจวรรณคดีเรื่องนั้นๆ ได้ง่ายกว่าผู้อ่านที่ขาดประสบการณ์ร่วม อย่างไรก็ตาม ผู้อ่านวรรณคดี ควรปรับตัวรับกับ “ประสบการณ์ที่เป็นอื่น” เพื่อให้เข้าใจสารของวรรณคดีในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

๒

ความสามารถทางภาษา

วรรณคดีใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ดังนั้นความสามารถทางภาษา เช่น การมีความรู้เรื่องไวยากรณ์ การแปลความหมายของศัพท์ เช่น ศัพท์ในวรรณคดีโบราณ การตีความศัพท์ตามบริบทของข้อความ การวิเคราะห์สำนวน ฯลฯ จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้าใจวรรณคดีของผู้อ่าน กล่าวคือ ผู้อ่านที่มีความสามารถทางภาษามากย่อมเข้าใจวรรณคดีได้ดียิ่ง

๓

เจตคติ

การจะอ่านวรรณคดีให้เข้าใจได้นั้น เรื่องเจตคติของผู้อ่านเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ผู้อ่านต้องมีเจตคติหรือ “หัวใจ” ที่เปิดกว้าง ปราศจากอคติ พร้อมจะรับรู้ความรู้สึกนึกคิดในแง่มุมที่ต่างจากตน อันจะทำให้สามารถเข้าใจสารที่แท้จริงของวรรณคดีได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เช่น เรื่องมหาเวสสันดรชาดก หากผู้อ่านมีอคติแต่เบื้องต้นต่อพฤติกรรมของพระเวสสันดรที่บริจาคบุตรให้แก่ชูชก ก็จะทำให้ไม่สามารถเข้าใจหรือเชื่อมโยงไปสู่จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของสาร คือ การแสดงให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์สามารถสละสิ่งมีค่าในชีวิตได้ แม้แต่การสละบุตรของตน เพื่อให้เป็นหนทางสู่ความหลุดพ้นและตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งมีค่าอันประมาณมิได้ เพราะจะยังประโยชน์สู่สรรพสัตว์อย่างกว้างขวาง กล่าวคือ ได้สั่งสอนธรรมซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา หรืออาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมนี้ของพระเวสสันดรแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้เสียสละอย่างยิ่งยวด

วรรณคดีและวรรณกรรม ๙

การวิจักษ์และวิจารณ์วรรณคดี

คำว่า วิจักษ์ เป็นศัพท์บัญญัติจากคำในภาษาอังกฤษว่า appreciation ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายไว้ว่า

“ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของศิลปกรรมและวรรณกรรม, ความนิยม, ความซาบซึ้ง”

อาจกล่าวได้ว่าการวิจักษ์วรรณคดีคือการเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนั้นๆ เช่น เข้าใจถึงความงดงามของเนื้อหาหรือภาษาว่ามีเพียงใด มีลักษณะดีเด่นหรือด้อยอย่างไร ให้สารประโยชน์อะไรบ้างแก่ผู้อ่าน ฯลฯ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของวรรณคดี ทำให้รักและหวงแหนวรรณคดีในฐานะภูมิปัญญาอันเป็นมรดกของบรรพชนไทย

ส่วนคำ วิวิจารณ์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

“ให้คำตัดสินสิ่งที่เป็นศิลปกรรมหรือวรรณกรรมเป็นต้น โดยผู้มีความรู้ควรเชื่อถือได้ว่ามีค่าความงามความไพเราะคืออะไร หรือมีข้อขาดตกบกพร่องอย่างไรบ้าง เช่น เขาวิจารณ์ว่า หนังสือเล่มนี้แสดงปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ดีมาก สมควรได้รับรางวัล, ดิชม, มักใช้เต็มคำว่า วิพากษ์วิจารณ์ เช่น คนดูหนังวิพากษ์วิจารณ์ว่า หนังเรื่องนี้ดำเนินเรื่องซ้ำทำให้คนดูเบื่อ”

จากความหมายข้างต้น กล่าวได้ว่าการวิจารณ์วรรณคดี คือ การให้คำตัดสินหรือแสดงความคิดเห็นต่อวรรณคดีเรื่องหนึ่งๆ ในประเด็นต่างๆ เช่น ดีหรือไม่ดี ไพเราะหรือไม่ไพเราะ ฯลฯ พร้อมระบุว่าเพราะเหตุใด อนึ่ง จากความหมายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าผู้วิจารณ์ต้องเป็นผู้มีความรู้และแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล จึงจะน่าเชื่อถือ โดยอาจต้องใช้หลักทฤษฎีต่างๆ มาประกอบการวิจารณ์ เช่น ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีด้านจิตวิทยา ทฤษฎีด้านสังคมวิทยา ฯลฯ

สรุปสาระสำคัญ

ในการอ่านวรรณคดี การอ่านเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิตและการอ่านเพื่อรับสุนทรียรส ถือเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญที่ผู้อ่านควรปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจในวรรณคดีเรื่องหนึ่งๆ ผู้อ่านแต่ละคนอาจมีความเข้าใจไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความสามารถทางภาษา และเจตคติ เป็นสำคัญ ทั้งนี้การอ่านวรรณคดีควรมีทั้งการวิพากษ์และการวิจารณ์เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวรรณคดีอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

- ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มเลือกวรรณคดีที่กลุ่มตนเองสนใจมา ๑ เรื่อง แล้ววิเคราะห์และวิจารณ์ พร้อมนำเสนอหน้าชั้นเรียน
- ให้นักเรียนเลือกวรรณคดีที่ตนสนใจมา ๑ เรื่อง แล้ววิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตที่ปรากฏในเรื่อง พร้อมเชื่อมโยงหรือเปรียบเทียบกับปัจจุบัน
- ให้นักเรียนเลือกรวบรวมจากวรรณคดีที่สนใจมา ๒ ตัวอย่าง แล้ววิเคราะห์วรรณศิลป์ว่ามีความดีเด่นอย่างไร
- ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มจับสลากเลือกบทประพันธ์ในวรรณคดีที่ครูกำหนดให้ แล้วช่วยกันวิเคราะห์ข้อคิดที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจากบทประพันธ์นั้น และนำเสนอในลักษณะของแผนภาพความคิดแบบไดกัไดลงในกระดานแผ่นใหญ่ จากนั้นนำเสนอหน้าชั้นเรียน
- ให้นักเรียนแต่ละคนแต่งเรื่องตามจินตนาการ ๑ เรื่อง ความยาวไม่เกิน ๑ หน้ากระดาษ นำมาอ่านหน้าชั้นเรียน แล้วให้เพื่อนวิจารณ์

นมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจารย์คุณ

สาระที่ ๑ การอ่าน

มาตรฐาน ท ๑.๑ ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดเพื่อนำไปใช้ตัดสินใจ แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต และมีนิสัยรักการอ่าน

ตัวชี้วัด

อ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองได้อย่างถูกต้อง ไพเราะ และเหมาะสมกับเรื่องที่อ่าน (ม.๔-๖/๑)

สาระที่ ๕ วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท ๕.๑ เข้าใจและแสดงความคิดเห็นวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

ตัวชี้วัด

- วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น (ม.๔-๖/๑)
- วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดี เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต (ม.๔-๖/๒)
- วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณคดีและวรรณกรรมในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (ม.๔-๖/๓)
- สังเคราะห์ข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (ม.๔-๖/๔)
- ท่องจำและบอกคุณค่าบทอาขยานตามที่กำหนดและบทร้อยกรองที่มีคุณค่าตามความสนใจ และนำไปใช้อ้างอิง (ม.๔-๖/๖)

แนวคิด

นมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจารย์คุณ เป็นบทร้อยกรองที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการนำเสนอพระคุณของบิดา มารดา และครูหรืออาจารย์ ซึ่งมุ่งให้เกิดสำนึกในพระคุณหรือมีความกตัญญูทดแทนผู้มีพระคุณเหล่านี้

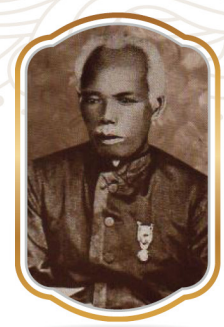
สาระการเรียนรู้

- ความเป็นมาของนมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจารย์คุณ
- ประวัติผู้แต่ง
- ลักษณะคำประพันธ์
- เรื่องย่อ
- เนื้อหา
- วิเคราะห์คุณค่าของนมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจารย์คุณ

ความเป็นมาของนมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจารย์คุณ

“นมัสการมาตาปิตุคุณ” และ “นมัสการอาจารย์คุณ” เป็นบทร้อยกรองของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ที่รวมอยู่ใน “คำนมัสการคุณานุคุณ” ประกอบด้วยนมัสการพระพุทธคุณ นมัสการพระธรรมคุณ นมัสการพระสังฆคุณ นมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจารย์คุณ ซึ่งมีเนื้อหามุ่งแสดงพระคุณของผู้ให้กำเนิด คือ บิดาและมารดา (นมัสการมาตาปิตุคุณ) และครูหรืออาจารย์ (นมัสการอาจารย์คุณ)

ประวัติผู้แต่ง

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

พระยาศรีสุนทรโวหาร มีนามเดิมว่า น้อย อาจารยางกูร เกิดเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๕ ณ จังหวัดฉะเชิงเทรา บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดสระเกศ กรุงเทพฯ เรียนภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาขอมจนเชี่ยวชาญ นอกจากนี้ยังได้เรียนคัมภีร์ทางพุทธศาสนากับพระครูหลายสำนัก เช่น สำนักสมเด็จพระสังฆราช (ต่อน) สำนักสมเด็จพระพุฒาจารย์ (สณ) สำนักพระอุปัชฌายาจารย์ (ศุข) พ.ศ. ๒๓๘๕ ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ และสอบแปลพระปริยัติธรรมได้เป็นเปรียญ ๗ ประโยค พ.ศ. ๒๓๙๕ ได้รับการสถาปนาเป็นพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญที่พระประสิทธิ์สุตคุณ แล้วลาสิกขาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ หลังจากลาสิกขาได้เข้ารับราชการในกรมมหาดเล็ก ต่อมาเข้ารับราชการในกรมพระ-

อาลักษณ์ จนกระทั่งได้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้ากรมพระอาลักษณ์ มีบรรดาศักดิ์สูงสุดที่พระยาศรีสุนทรโวหาร พระยาศรีสุนทรโวหาร เป็นปราชญ์บุคลลด้านภาษาไทย ได้แต่งหนังสือเรียนภาษาไทยที่สำคัญ คือ มูลบทบรรพกิจ วรรณคดีนิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน และพิศาลการ์นต์ ตลอดจนหนังสือเรียนภาษาไทยเล่มอื่นๆ รวมถึงวรรณคดีและวรรณกรรมอีกหลายเรื่อง เช่น ฉันทกถาล้อมซัง ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชื่อช้างประจำทิศ โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ฯลฯ พระยาศรีสุนทรโวหารถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ สิริอายุ ๗๐ ปี

ลักษณะคำประพันธ์

นมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจารย์คุณ แต่งด้วยอินทริยเชียรฉันท ๑๑ (ผู้แต่งเรียกว่า “อินทหะวีระฉันท”) บทหนึ่งมี ๒ บาท บาทหนึ่งมี ๒ วรรค วรรคหน้ามี ๕ คำ (คำ ในบริบทของฉันทที่เท่ากับพยางค์) ส่วนวรรคหลังมี ๖ คำ คำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทที่ ๑ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหน้าในบาทที่ ๒ โดยมีตำแหน่งคำครุและคำลหุ ดังแผนผัง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาอินทริยเชียรฉันท ๑๑ ที่พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) นำมาใช้แต่งบทนมัสการมาตาปิตุคุณและนมัสการอาจารย์คุณ พบว่าใช้หลักเกณฑ์แบบฉันทสมัยอยุธยา ดังจะเห็นได้ในเรื่องจำนวนคำในบางวรรค ซึ่งดูจะคล้ายใช้คำเกินจำนวน เช่น วรรคที่ว่า “ข้าขอมบ**ชนก**คุณ” หรือวรรคที่ว่า “และ**กรุณา** บ เอียงเอน” ดูคล้ายใช้คำเกินมา ๑ คำ หรือ ๑ พยางค์ แต่ทั้งนี้ เพราะพยางค์หน้าของคำเหล่านี้ออกเสียงกึ่งมาตรา อาจถือได้ว่าคำนั้นเป็นคำเดียว ไม่ใช่คำเกินจำนวน นอกจากนี้การวางคำที่มีรูปครุตรงตำแหน่งคำลหุและวางคำที่มีรูปลหุตรงตำแหน่งคำครุก็อาจกระทำได้ เพราะในเวลาอ่านจะถือเสียงเป็นเกณฑ์

เรื่องย่อ

บท “นมัสการมาตาปิตุคุณ” มีเนื้อหาแสดงความน้อมนุญทูลของบิดาและมารดาในการเลี้ยงดูบุตรจนเติบโต เพื่อให้บุตรสำนึกพระคุณของบิดาและมารดา ส่วน “นมัสการอาจารย์คุณ” มีเนื้อหาแสดงความมุ่งมั่นในการอบรมสั่งสอนศิษย์ เพื่อให้ศิษย์สำนึกพระคุณของครูอาจารย์

เนื้อหา

นมัสการมาตาปิตุคุณ

ข้าขอบชนกคุณ	ชนนี้เป็นค้ำมุล
ผู้กอบนุกลพูน	ผดุงจวบเจริญวัย
พุ่มพื้กษะนุถนอม	บ บำราศนิราไกล
แสนยากเท่าไรโร	บ คัดยากลำบากกาย
ตราทนระคนทุกซ์	ถนอมเลี้ยง ฤ รั้วยาย
ปกป้องซึ่งอันตราย	จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบหนักชนกคุณ	ชนนี้คือกุผา
ใหญ่พื้นพสุธรรา	ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
เหลือที่จะแทนทด	จะสนองคุณนันท
แท่นบูชในยอัน	อุดมเลิศประเสริฐคุณ*

นมัสการอาจริยคุณ

อึ่งข้าค้ำับน้อม	ต่อพระครูผู้การุญ
โอบเอื้อและเจือจุน	อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ
ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอติให้ชัดเจน
จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณา บ เอียงเอน
เหมือนท่านมาแก้แค้น	ให้ฉลาดและแหลมคม
ขจัดเขลาบรรเทาโม-	หะจิตมืดที่งุนงง
กัขา ณ อารมณ์	ก็สว่างกระจ่างใจ
คุณส่วนนี้ควรนับ	ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
ควรนึกและตรึกใน	จิตน้อมนิยมชม**

* บทอาขยานหลัก

** บทอาขยานหลัก

วิเคราะห์คุณค่าของนมัสการมาตาปิตุคุณ
และนมัสการอาจริยคุณ

๑ คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม

นมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจริยคุณ เป็นบทประพันธ์ที่สะท้อนให้เห็นค่านิยม เรื่องการเทิดทูนผู้มีพระคุณ ได้แก่ บิดา มารดา และครูหรืออาจารย์ ของคนในสังคมไทยตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากบุคคลดังกล่าว อุทิศทั้งร่างกายและจิตใจเพื่อให้ “ลูก” และ “ศิษย์” มีชีวิต ที่ดีและเป็นคนดี ซึ่งสามารถสังเกตได้อย่างชัดเจนตั้งแต่บทแรกของบทประพันธ์ คือ

“ข้าขอบชนกคุณ ผู้กอบนุกลพูน	+	ชนนี้เป็นค้ำมุล ผดุงจวบเจริญวัย”
“อึ่งข้าค้ำับน้อม โอบเอื้อและเจือจุน		ต่อพระครูผู้การุญ อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ”

นอกจากนี้ ด้วยเนื้อหาของนมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจริยคุณ ซึ่งกล่าวถึงพระคุณ ของบิดา มารดา และครูในลักษณะต่างๆ เช่น การตรากตรำเลี้ยงดูบุตรจนเติบโตใหญ่ การสั่งสอนให้ รู้จักผิดชอบชั่วดี ฯลฯ ย่อมเป็นการเน้นย้ำให้ผู้รับสารเกิดความสำนึกในพระคุณ หรือมีความกตัญญู กตเวทิต์ อันเป็นคุณธรรมประการสำคัญที่บุคคลพึงมี

๒ คุณค่าด้านวรรณศิลป์

วรรณศิลป์ หรือศิลปะการประพันธ์ที่ปรากฏในนมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจริยคุณ มีหลายลักษณะ ดังนี้

๑ การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและสระ

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ คือ การใช้พยางค์ที่มีเสียงพยัญชนะต้นเดียวกัน ในตำแหน่งใกล้เคียง กัน (แต่ไม่ใช่พยางค์ที่ออกเสียงเหมือนกันทั้งพยางค์) ในนมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจริยคุณ ปรากฏการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะหลายแห่ง เช่น

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ /ฟ/ /ท/ /น/ /บ/ /ร/

ฟุ่มฟักทะนุถนอม บ บำราศนิราไกล

+

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ /ท/ /บ/

ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน

ส่วนการเล่นเสียงสัมผัสสระ คือ การใช้พยางค์ที่มีเสียงสระเดียวกัน และถ้ามีเสียงพยัญชนะท้ายต้องเป็นเสียงเดียวกัน (แต่ไม่ใช่พยางค์ที่ออกเสียงเหมือนกันทั้งพยางค์) ก็ปรากฏในนมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจริยคุณหลายแห่ง เช่น

การเล่นเสียงสัมผัสสระ /โอะ+น/

ตราท^๑นระคนทุกข^๒ ถนอมเลี้ยง ฤ ฐั่วย

+

การเล่นเสียงสัมผัสสระ /อะ+ว/ /อา/ /อะ/ /อา+ง/

ขจิตเขลาบรรเทาโม- หะจิตมีตึงนงม

กังขา ณ อารมณ^๓ ก็สว่างกระจ่างใจ

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและสระเหล่านี้ ส่งผลให้บทประพันธ์มีความไพเราะงดงามยิ่งขึ้น

๒ การเล่นคำซ้ำ

การเล่นคำซ้ำ คือ การกล่าวซ้ำคำเดียวกันในหลายแห่งของบทประพันธ์ เพื่อเน้นย้ำความให้หนักแน่นและกระชับใจผู้รับสาร ในนมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจริยคุณมีการเล่นคำซ้ำอยู่หลายแห่ง เช่น

การซ้ำคำว่า “ไร” และ “บ”

ฟุ่มฟักทะนุถนอม บ บำราศนิราไกล

แสนยากเท่าไรไร บ คิดยากลำบากกาย

+

การซ้ำคำว่า “ทราบ”

ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน

๓ การใช้ความเปรียบ

การใช้ความเปรียบ คือ การใช้ถ้อยคำหรือข้อความเปรียบเทียบสิ่งใดสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อให้เกิดจินตภาพที่แจ่มชัดยิ่งขึ้น โดยมุ่งให้กระตือรือร้นหรือสะท้อนอารมณ์ของผู้รับสาร ในนมัสการมาตาปิตุคุณ มีการใช้ความเปรียบที่แสดงให้เห็นว่าพระคุณของบิดาและมารดาหนักแน่นกว่าภูเขาและยิ่งใหญ่ไพศาลกว่าแผ่นดินที่กว้าง ดังนี้

เปรียบหนักชนกคุณ ชนนี้คือภูผา

ใหญ่พื้นพสุณธรา ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน

อธิบายศัพท์ในนมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจริยคุณ			
กอบ	✦ ประกอบ	นกุล	✦ ตัดมาจาก “อนกุล” หมายถึง สงเคราะห์, เกื้อกูล
กังขา	✦ สงสัย, เคลือบแคลง	บำราศ	✦ จาก
แก่ง	✦ ตั้งใจ	บุชไนย	✦ ควรวุชา, พึงบุชา
คุณนันท	✦ คุณมาก (คุณ+อนันต์)	พสุณธรา	✦ แผ่นดิน
งุนงม	✦ หลงเชื่อโดยขาดเหตุผล	ผดุง	✦ ค้ำจุน, ระวัง
ชนก	✦ พ่อ	โมหะ	✦ ความหลง, ความเขลา, ความโง่
ชนนี	✦ แม่	ระคน	✦ ปน, ปะปน, คละ
แดนไตร	✦ โลกทั้ง ๓ ในทางวรรณคดี หมายถึง โลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และโลกบาดาล	สรรพ	✦ ทุกสิ่ง, ทั้งปวง, ทั้งหมด
นบ	✦ ไหว้	อนุสาสน	✦ สอน
นิรา	✦ ไม่	อึด	✦ เนื้อความ

สรุปสาระสำคัญ

“นมัสการมาตาปิตุคุณ” และ “นมัสการอาจริยคุณ” เป็นผลงานของพระยา-ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แต่งด้วยอินทรีเขียรฉันท์ ๑๑ มีเนื้อหามุ่งแสดงพระคุณของบิดา มารดา และครูหรืออาจารย์ เพื่อให้ “บุตร” และ “ศิษย์” สำนึกในพระคุณและมีความกตัญญู โดยใช้ภาษาวรรณศิลป์ที่มีความไพเราะ งดงาม และกระชับใจผู้รับสารในการถ่ายทอดสารัตถะดังกล่าว

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

- ๑ ให้นักเรียนหาศัพท์ที่ปรากฏในเรื่องนมัสการมาตาปิตุคุณและนมัสการอาจริยคุณ จัดทำเป็นสมุดศัพท์ ตกแต่งให้สวยงาม
- ๒ ครูนำตัวอย่างบทประพันธ์อินทรีเขียรฉันท์จากเรื่องนมัสการมาตาปิตุคุณและนมัสการอาจริยคุณ จำนวน ๒ บท เขียนไว้บนกระดาน ให้นักเรียนช่วยกันเขียนสัญลักษณ์ ๓ แทนคำครู และ ๔ แทนคำลูก ให้ถูกต้อง
- ๓ ให้นักเรียนหาคำนิยามที่ปรากฏในเรื่องนมัสการมาตาปิตุคุณและนมัสการอาจริยคุณ พร้อมยกตัวอย่างคำประพันธ์ในเรื่องประกอบ
- ๔ ให้นักเรียนสรุปใจความจากเรื่องนมัสการมาตาปิตุคุณและนมัสการอาจริยคุณ ไม่เกิน ๓ บรรทัด
- ๕ ให้นักเรียนเลือกบทประพันธ์จากเรื่องนมัสการมาตาปิตุคุณและนมัสการอาจริยคุณ มา ๑ บท แล้วถอดคำประพันธ์ พร้อมวาดภาพประกอบให้สอดคล้องกับความหมายของคำประพันธ์นั้น แล้วจัดทำป้ายนิเทศหน้าห้องเรียน

บทละครเรื่องอิเหนา
ตอนศึกกะหมังกูหนิง

สาระที่ ๑ การอ่าน

มาตรฐาน ท ๑.๑ ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้ และความคิดเพื่อนำไปใช้ตัดสินใจ แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต และมีนิสัยรักการอ่าน

ตัวชี้วัด

อ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองได้อย่างถูกต้อง ไพเราะ และเหมาะสมกับเรื่องที่อ่าน (ม.๔-๖/๑)

สาระที่ ๕ วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท ๕.๑ เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

ตัวชี้วัด

- ๑ วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น (ม.๔-๖/๑)
- ๒ วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดี เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต (ม.๔-๖/๒)
- ๓ วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณคดีและวรรณกรรมในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (ม.๔-๖/๓)
- ๔ สังเคราะห์ข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (ม.๔-๖/๔)
- ๕ ท่องจำและบอกคุณค่าบทอาขยานตามที่กำหนด และบทร้อยกรองที่มีคุณค่าตามความสนใจ และนำไปใช้อ้างอิง (ม.๔-๖/๖)

แนวคิด

บทละครเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกูหนิง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นวรรณคดีที่มีความงดงามทั้งในด้านเนื้อหาที่แฝงด้วยข้อคิดและคติธรรมในการดำเนินชีวิต ถ่ายทอดสภาพสังคมและวัฒนธรรมในอดีตได้เป็นอย่างดี และด้านภาษาที่ใช้โวหารได้อย่างคมคาย สามารถสร้างมโนภาพให้ผู้เสพสารได้อย่างแจ่มชัด จนได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรให้เป็นแบบอย่างของวรรณคดีที่แต่งดีเรื่องหนึ่ง

สาระการเรียนรู้

- ๑ ความเป็นมาของบทละครเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกูหนิง
- ๒ ประวัติผู้แต่ง
- ๓ ลักษณะคำประพันธ์
- ๔ เรื่องย่อ
- ๕ เนื้อหา
- ๖ วิเคราะห์คุณค่าของบทละครเรื่องอิเหนา ตอนศึกกะหมังกูหนิง